

EVROPSKY VÝZNAMNÁ LOKALITA KAMENNÝ VRCH U KURDĚJOVA

O PROJEKTU

Projekt s názvem „**Obnova biotopů a druhů subpanonských travinnobylinných porostů**“ koordinuje **Bratislavské regionálne ochrannárske združenie (BROZ)**, za slovenskou stranu je partnerem Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. Na české straně je partnerem projektu **Český svaz ochránců přírody základní organizace Onyx** ve spolupráci s Jihomoravským krajem. Zkrácený název (akronym) projektu zní: **LIFE Subpannonic**.

Projekt je zaměřen na zlepšení stavu a následnou ochranu ohrožených druhů rostlin i tzv. evropsky významných lokalit v rámci soustavy Natura 2000. Často se jedná o přírodní fenomény výjimečně vzácné nejen v rámci Slovenska a České republiky, ale celé Evropské Unie. Bylina ruměnice turňanská se vyskytuje pouze na 5 lokalitách v Evropě, z toho na 4 na Slovensku, na 1 v Maďarsku. Další rostlina pelyněk Pančičův roste pouze na 10 lokalitách, z toho na 3 na Moravě, na Slovensku se nevyskytuje. Orchidej jazýček východní roste na Slovensku pouze na pěti lokalitách, v České republice v současnosti neroste, je znám jen z historických záznamů.

Nejen tyto ohrožené, a tudíž zákonem přísně chráněné rostliny jsou předmětem zájmu projektu LIFE. Jsou to také celé ekosystémy, které umožňují život mnoha dalším ohroženým druhům rostlin a živočichů, motýlů, brouků nebo ptáků. Jde konkrétně o 450 hektarů suchých a stepních trávníků tzv. panonské oblasti, která na jižním a východním Slovensku i jižní Moravě hostí množství teplomilných druhů. Současně jsou však tyto trávníky ohroženy opuštěním tradičního hospodaření, které se projevuje změnou zhoršováním stavu trávníků, zarůstáním dřevinami nebo invazními druhy rostlin. Z tohoto důvodu je také cílem projektu zajistit už v jeho průběhu, ale také po jeho skončení, návrat tradičního způsobu hospodaření, především kosení a pastvy ve spolupráci s místními farmáři.

Z projektu tak nebude mít prospěch pouze příroda, ale také lidé. Z jeho přínosů budou těžit jak majitelé dotčených pozemků a místní obce, tak i široká veřejnost a návštěvníci regionu.

Na české straně se projekt věnuje těmto sedmi lokalitám evropského významu: Špidláky, Bílý kopec u Čejče, Přední kout, Kamenný vrch u Kurdějova, Přední kopaniny, Hochberk, Ječmeniště.

Pro každou z nich je vytvořena samostatná e-publikace, kde rostliny i živočichové vypravují své příběhy. Druhy silně a kriticky ohrožené mají zelený nadpis, ty nepůvodní či invazní červený.

Pojďte si jejich vyprávění poslechnout...

KAMENNÝ VRCH U KURDĚJOVA

Lokalita vypráví:

Najdete mě severně od města Hustopeče, na svahu kopce Kamenný vrch, kde se snoubí malebné ovocné sady, drobná políčka, pastviny, malé zemní lomy, akátiny, suché trávníky a křoviny. Jsem jednou z nejhodnotnějších lokalit teplomilné vegetace na jižní Moravě a jsem na to právem pyšná.

Tolik zářivých květů hlaváčku jarního, jako tady, najdete zjara jen opravdu málokde. Ve střední části, kde je jich nejvíce, pokrývají moje svahy v brzkém jaru tisíce žlutých květů. A když na mě rozkvetou zdejší tradiční mandloně, je to skutečně nádhera! Ale to není vše. Botanikům jsem známá výskytem chráněných rostlin jako střevíčníku pantoflíčku, jedné z vůbec nejvzácnějších rostlin České republiky – hadince nachového či kosatce různobarvého. Rostou na mně koniklece velkokvěté i luční. A nesmím zapomenout na orchideje! Jsem domovem takových

skvostů jako je vstavač nachový, vstavač vojenský (na fotografii) nebo tořič včelonosný.

A je-li na Moravě někde ráj motýlů modrásků, je to právě tady. Nad mými suchými trávníky poletují modrásek hořcový Rebelův, modrásek kozincový, jetelový, hnědoskvřinný, vičencový či kriticky ohrožený modrásek ligurový.

Ale abych i nadále mohla být útočištěm tolika vzácných druhů rostlin a živočichů, potřebuji pomoc. Hrozí mi pomalé zarůstání keři a invaze akátu. Potřebuji pravidelné kosení, zavádění pastvy a také v neposlední řadě odstraňování křovin a náletových dřevin.

ČILIMNÍK BÍLÝ

Kdo mne poprvé vidí v plném květu, je uchvácen. Násadu poupat na větvičkách s drobnými lístky mívám opravdu bohatou, bílé či bledožluté voňavé květy představují nádhernou podívanou od června do července. I v zimě umím zaujmout. Mé ojíněné keře totiž vypadají jako skleněné fontány.

Najdete mě na výslunných stráních a v lesních lemech. Raději mám svažitéjší terén s hlubokou, na živiny bohatou půdou. V České republice rostu jen na několika lokalitách jižní Moravy, kde dosahuji svého severozápadního okraje areálu výskytu. Obývám například okolí Bzence, Popic, Pouzdřan, Kurdějova či Židlochovic. S mými příbuznými se můžete setkat i na dovolené v cizích krajích, konkrétně na Kanárských ostrovech a ve Středozeší – z padesáti známých druhů čilimníků si každý z nás našel místo, jež mu nejlépe vyhovuje. Některé byly vyšlechtěny do opravdu roztodivných barev a bývají ozdobou okrasných zahrad.

Pozor, jsem jedovatý! Jako všechny druhy čilimníků obsahuji toxický alkaloid *cytisin*, který se léčebně používá při odvykání kouření.

Při požití většího množství může však tento jed narušit dýchání a vývoj plodu v těle matky. Zejména pro malé děti jsou také nebezpečné mé plody, které jim mohou připomínat lusky hrachu.

Ale vzhledem k tomu, že jsem kriticky ohroženým druhem, nepotkáte mne zase tak často, a tak není potřeba podléhat panice. Rostu totiž většinou jen v přírodních rezervacích anebo v chráněných oblastech.

DRVODĚLKA FIALOVÁ

Na první pohled můžu někomu připomínat čmeláka. Mé tělo je ale na rozdíl od těla čmeláčího lesklé a méně ochmýřené. Jsem ale velká, až 3 cm dlouhá, včela. Nepřehlédnete mě pro mou mohutnost a černou, trochu namodralou barvu, která se na slunci kovově leskne. Samečkové se od samic liší lomenými tykadly, které mají předposlední dva články tykadel nápadně žlutohnědé (prostě páni parádníci).

Patřím mezi včely samotářky a hnízdím v chodbičkách vydlabaných ve ztrouchnivělém dřevě, v nichž budu komůrky ze sekretu slinných žláz. Tam pak kladu vajíčka. Někdy se usadím i v dutině stromu, jindy si zase ustelu v dřevěném špalku. Přezimuji v různých škvírách ve stromech nebo ve zdi.

Jsem důležitá pro opylování rostlin – pyl přenáším na zadních holeních a také v trávici trubici. Samečci si při prvním jarním oteplení vyhlídnou kvetoucí strom, který jim poskytuje potravu. Na něm se obvykle sejde několik samečků, kteří vylučují feromon – pohlavně atraktivní látku, která upozorňuje samičky na jejich přítomnost. Žiji hlavně v teplejších přímořských oblastech, běžná jsem třeba v Chorvatsku, kde mi říkají jednoduše „*velika crna pčela*“. Dříve jsem v Česku bývala vzácná, ale jak se otepluje, posouvám se dál a dál na sever. Ač jsem docela velká, tak létání mi opravdu jde a baví mě, takže hravě překonávám i delší vzdálenosti.

HADINEC NACHOVÝ

Ve volné přírodě nás přežívá už jen stěží tisícovka, není tedy divu, že jsem kriticky ohrožený, chráněný v celé Evropské unii jako prioritní druh. Jsem jednou z nejvzácnějších rostlin České republiky, najdete mne pouze na jižní Moravě, tady na Kamenném vrchu nás roste okolo 20 jedinců. V minulosti byly mé kvetoucí stvolky používány do kytic, nebo jsem byl (neúspěšně) přesazován do zahrad.

Jsem zpravidla dvouletá, statná, až metr vysoká rostlina s hroznem krvavě červených květů, kvetoucích od června do srpna. Doma jsem ve střední a jihovýchodní Evropě, na východě můj areál zasahuje přes Ukrajinu až po střední Rusko. U nás se vyskytují pouze v panonské části Moravy. Jsem teplomilný druh rostoucí na slunných lesostepních stanovištích, na suchých stráních, na výslunných pahorcích a křovinatých stráních, v lemech a světlinách teplomilných listnatých lesů. Přednost dávám vápnatým půdám.

Máte-li dostatečně bujnou fantazii, mé květy vám mohou připomínat hlavu hada s vyplazeným rozeklaným jazykem. Odtud vzešlo mé české jméno hadinec i latinské *Echium* (*échion* = had).

Proto mne také lidé dříve drtili a přikládali jako lék na hadí uštknutí. Pozdější průzkumy skutečně prokázaly přítomnost dezinfekčních látek.

Díky nektaru, kterým opravdu nešetřím, mne mají v oblibě včely i motýli. Trvá to však dva roky, než vyrostu v celé své kráse, první rok se objeví jen listová růžice. Dalším rokem však již na vysokém stonku postupně vykvétám červenými nebo fialově purpurovými (výjimečně bílými) květy s krásně purpurově červenými nebo fialově purpurovými tyčinkami. Hmyz z širokého okolí lákám od května až do října.

HLAVÁČEK JARNÍ

Mé rodové jméno jarní odkazuje na roční období, kdy se nejedna lokalita probarví mými květy do žluta. Zářím pak v bohatých trsech již časně z jara v dubnovém nebo květnovém slunci. Kromě žlutých květů jsou pro mne charakteristické i zvláštní nadýchané jehličkovité listy. Po odkvetení semena roznášejí po krajině mravenci. Rostu především na jižní Moravě, na Pálavě a na Hustopečsku, ale lze mě vidět i ve středních Čechách. Kdysi jsem byl považován za obtížnou rostlinu, neboť jsem jedovatý a způsoboval jsem tak problémy pasoucím se zvířatům. Ale intenzivní zemědělství mě vytlačilo do chráněných území. Dnes patřím mezi ohrožené druhy rostlin.

Latinské jméno mého rodu odkazuje na bájného *Adónise*, který svou krásu dává na obdiv jen v hezké a slunné části roku a zimu tráví v podsvětí. Svým nevšedním půvabem okouznil samotnou bohyni Afroditu, která mu z lásky pomáhala lovit zvěř v kyperských lesích. Vášně pro lov Adónise také zahubila, zemřel, když ho napadl divoký kanec, kterého postřelil. Plinius starší napsal, že na tom místě pak z krve Adónise vykvetly hlaváčky. Jméno Adonis tak neodkazuje jen na můj druh, ač jsem ze všech hlaváčků nejznámější. Odkazuje i na mého bratrance – hlaváček letní, se kterým se můžete také potkat na jižní Moravě. Barva jeho květů je oranžová, někdy se mu také říká ohníček letní.

HOŘEC KŘÍŽATÝ

Kořeny hořců se používaly odedávna v lékařství a typická pro ně je výrazná hořkost, odtud mé rodové jméno. Druhové jméno křížatý mám podle toho, že mé tuhé listy jsou při pohledu shora uspořádány do kříže. V minulosti mě lidé užívali především proti moru, uplatňoval jsem se ale i v léčení chovných zvířat. Můj sběr je ovšem nyní zakázaný, neboť jsem silně ohroženým druhem.

Kvetu od července do října modrými, někdy nafialovělými kvítky zvonkovitého tvaru. Modrá ve všech odstínech je vůbec oblíbenou barvou všech hořců. Snad nejkrásnější odstín azurově modré má hořec jarní, hořec panonský je zase fialový někdy až do růžova. Ale občas si vybereme žlutou barvu květů, jak napovídá jméno hořce žlutého, někdy i bílou. A jako správní parádníci nepohrdneme i drobným vzorkem, jako třeba hořec tečkovaný (ovšem tečky má také už zmiňovaný hořec panonský).

Rostu na světlých a sušších loukách a pastvinách nebo v lemech křovin a lesů. Mám rád vápenec, ale stačí mi i vyšší obsah vápníku v půdě. To pak rostu v pásmu od nížiny do podhůří. Někdy ale vystupuji až do hor, kde rostou obvykle spíše jiné druhy hořců, které často bývají jejich symbolem (u nás má hořce v logu Krkonošský národní park). Jsem trochu světák, rozšířený v Evropě a západní Asii, od Španělska po Kazachstán a západní Sibiř. Další hořce rostou v mírném pásmu severní polokoule, pár druhů také v Austrálii a Jižní Americe – celkem 360 druhů. V Česku roste sedm druhů a jeden vysazený. Jsme velmi oblíbení v okrasných zahradách, hlavně na skalkách.

Možná by Vás to při prvním pohledu na mne nenapadlo, ale jsem životně důležitý pro motýla modráška hořcového Rebelova. Jeho housenky jsou totiž tak vybíravé, že nejí nic jiného než semeníky mých květů. Není divu, že je tento krásný motýl kriticky ohrožený.

HVĚZDNICE CHLUMNÍ

Nepotkáte mne často, vyskytuji se poměrně vzácně. Nejraději mám plně oslunněné, výhřevné a sušší stráně, stepní nesečené louky a meze. Vyhovují mi vápnité půdy, které ale mohou být klidně kamenité, nebo mělké. Nejsem horský typ, raději jsem v nížinách a pahorkatinách, tak do nadmořské výšky 700 metrů.

V Česku rostu roztroušeně v teplejších oblastech kolem Prahy, v Polabí, okolo Žatce, Teplic a na střední a jižní Moravě. Jinak jsem rozšířena v západní, střední a jihovýchodní Evropě včetně evropské části Ruska, na západní Sibiři i v okolí Kavkazu.

Dorůstám až 40 cm a od července do září se zdobím fialovými květy se žlutým středem. Právě pro tyto krásná a bohatá květenství, s jemnou vůní po vanilce, mne často pěstují jako okrasnou rostlinu v zahradách a parcích. Můžete se tam se mnou setkat v mnoha barevných kultivarech od fialově modré, fialově purpurové, karmínově růžové, světle růžové, přes bílou.

Mohli byste si mě snadno splést s mou příbuznou hvězdnicí novobelgickou. Ta ovšem není tak výrazná a hezká jako já a také není v přírodě tak vzácná. Pochází ze severní Ameriky a často zarůstá krajinu jako plevel.

KLEJICHA HEDVÁBNÁ

Nejprve se pochlubím: jsem opravdu nápadná a statná rostlina, můžu dorůstat až 2 metrů! Mám velké modrofialové květy a hezky voním, silně přitahuji motýly i včely. Pocházím původně ze severní Ameriky. Dříve jsem byla vysévána jako přadná rostlina, chmýří ze semen se využívalo jako náhražka bavlny nebo jako vycpávka do oblečení, peřin a polštářů; měchýřky sloužily pro výrobu drobných ozdob. Byla jsem také u včelařů oblíbenou medonosnou rostlinou. V současnosti mě pěstují jako dekorativní rostlinu v parcích i zahradách hlavně pro své voňavé květy a nenáročnost.

A teď pozor – jsem jedovatá, při poranění ze mne vytéká bílá šťáva. Navíc se nerada nechávám spoutat v zahradách a často z nich utíkám a šířím se do krajiny, včetně chráněných územích. Dokážu vytvářet obrovské kolonie, které jsou vzájemně propojené mohutnými kořeny. Do půdy vylučuji látky, které omezují či přímo zastavují růst ostatních rostlin, abych měla prostor sama pro sebe. Má semena se navíc velmi dobře šíří do velkých vzdáleností.

Říkají o mně, že se chovám invazivně, a to nejvíce právě na jižní Moravě. Má likvidace je náročná, nezabírá ani silná dávka herbicidu, protože mé tělo obsahuje latex, který chemické látky váže. Nejvíc na mne zabírá vytrhávání, kosení a se-

čení. To je ale nutné provádět opravdu poctivě a opakovaně, po několik let za sebou. Mám totiž opravdu houževnatý a také velmi rozsáhlý kořenový systém.

Nebojte se, určitě o mně ještě uslyšíte...

KONIKLEC LUČNÍ

Najdete mě pouze ve střední Evropě, a to v České republice, v Polsku, Maďarsku, a Německu. Nikde jinde nerostu. V České republice jsem doma především ve středních a severozápadních Čechách a na jižní Moravě. Na Slovensku rostu na jihu a jihozápadě s mírným přesahem směrem na východ. K životu potřebuji suchá stepní stanoviště, travnaté stráně a osluněné lesní lemy a výslunné skalky.

Stonek mám 8-15 cm dlouhý a ohnutý tak, že květy visí dolů – jsou tzv. nící (čili poniklé – odtud tedy vzniklo moje jméno poniklec, což ve slovenštině zůstalo zachováno, v češtině bylo zkomoleno na koniklec). Díky svým bělavým chlupům mám různé lidové názvy. Říkají mi: ptačí hnízdo, boží fousky nebo naopak čertovy vousy. V květomluvě mám prý význam „*musíme se rozejít*“, což má možná mytologický základ, neboť podle řecké báje vyrostly první koniklece ze slz, které prolila římská bohyně lásky, krásy a smyslnosti Venuše steskem po zemřelém Adonisovi.

Kvetu od března do května, většinou o dva týdny později než můj větší „brácha“ koniklec velkokvětý, od kterého se liším tmavším, méně nápadným, a i za plného kvetení dolů ohnutým květem.

Patřím mezi rostliny pryskyřníkovité a jsem tedy stejně jako ony jedovatý. Ne-

trhejte mě prosím, ne-snažte se mě přesadit do svých zahrádek. Mám velmi dlouhé a jemné kořeny, které poškodíte a mě za-hubíte. Je nás v pří-rodě i tak už jen málo. Dle zákona a také Čer-veného seznamu jsem chráněn jako silně ohrožený druh.

KONIKLEC VELKOKVĚTÝ

Říkají o mně, že jsem dobře známý symbol jara teplých oblastí Moravy, protože z holé země už v březnu vyrůstají mé květy mezi loňskými rozpadajícími se suchými listy. Rostliny jsou napřed nízké, lodyha dorůstá v době květu dosahuje stěží 3–15 cm, ale po odkvětu do vývinu plodenství dorůstám 13–40 cm výšky.

Rostu často v bohatých porostech na slunných, především vápencových stráních, na skalních i travnatých stepích, vzácněji i v křovinách a lesních světlinách nebo také ve vinohradech a sadech. V minulosti jsem byl používán v léčitelství, můj kořen údajně spolehlivě zaháněl morovou nákazu. Pravda je, že jsem jedovatý, vytvářím látky zpomalující srdeční tep.

Ze všech našich druhů konikleců jsem právě já vyhledáván nejvíce, pro své atraktivní velké květy. Nepřesazujte mě však prosím z volné přírody. Jsem vzácný a chráněný a přesazování je v naprosté většině neúspěšné, mám lehce zranitelný dlouhý kořen. Raději si mě vypěstujte z koupěných semen, ta klíčí velice dobře.

Doma jsem ve střední a jihovýchodní Evropě, u nás pouze na Moravě, nejvíce v panonské části jižní Moravy, ale byl jsem vysazen i v Českém krasu. Umím se proměnit. Od Olomouce, z Grygovských kopců, je popsána má přirozená varieta „Moravica“ s užšími úkrojky listů. A jsou popsány také odchylky u rostlin na vápencích a hadcích.

KOSATEC RŮZNOBARVÝ

Nespletete si mne s žádným jiným druhem! Stačí jeden pohled a je naprosto jasné, proč je mé druhové jméno různobarvý. Vnitřní okvětní lístky mám světle až sytě žluté s jemným hnědofialovým žilkováním. Vnější jsou bělavé s výrazným hnědým žilkováním, které se v různé míře slévá směrem k vrcholu okvětních lístků do souvislé hnědé plochy. Ta má u okraje žlutý lem. Aby toho nebylo málo, ztrátou žlutých barviv u mých více severně rostoucích přátel vznikly květy bílé s fialovou. Také může občas dojít k omezení všech barviv a jsme pak čistě bílí, typičtí albíni. Květy jsou nevonné, široké až 6 cm a můžete je na mně obdivovat od května do června.

Jsem teplomilný, daří se mi na osluněných stepních trávnících, výslunných stráních, v lemech a na světlinách teplomilných doubrav, na písčínách, od nížin až do pahorkatin. Areál mého výskytu není velký, zahrnuje střední a jihovýchodní Evropu, zhruba od jižního Německa a Švýcarska, dále na východ po Bulharsko a západní část Ukrajiny. V České republice rostu pouze na Moravě.

Jsem známou rostlinou už od středověku. Italský renesanční lékař a botanik Pie-

tro Andrea Matthioli o mě dokonce hovoří ve svém Herbáři (z roku 1562) jako o „nejvýbornějším“ rostoucím kosatci. Můj oddelek se často používal v léčitelství, byl i oblíbenou rostlinou magickou – zaháněl zlé duchy a zloděje, pro své „jisté“ účinky se stal i vyhledávanou ozdobou ložnic.

V současné době jsem silně ohroženým druhem, zákon mě chrání v České republice i na Slovensku.

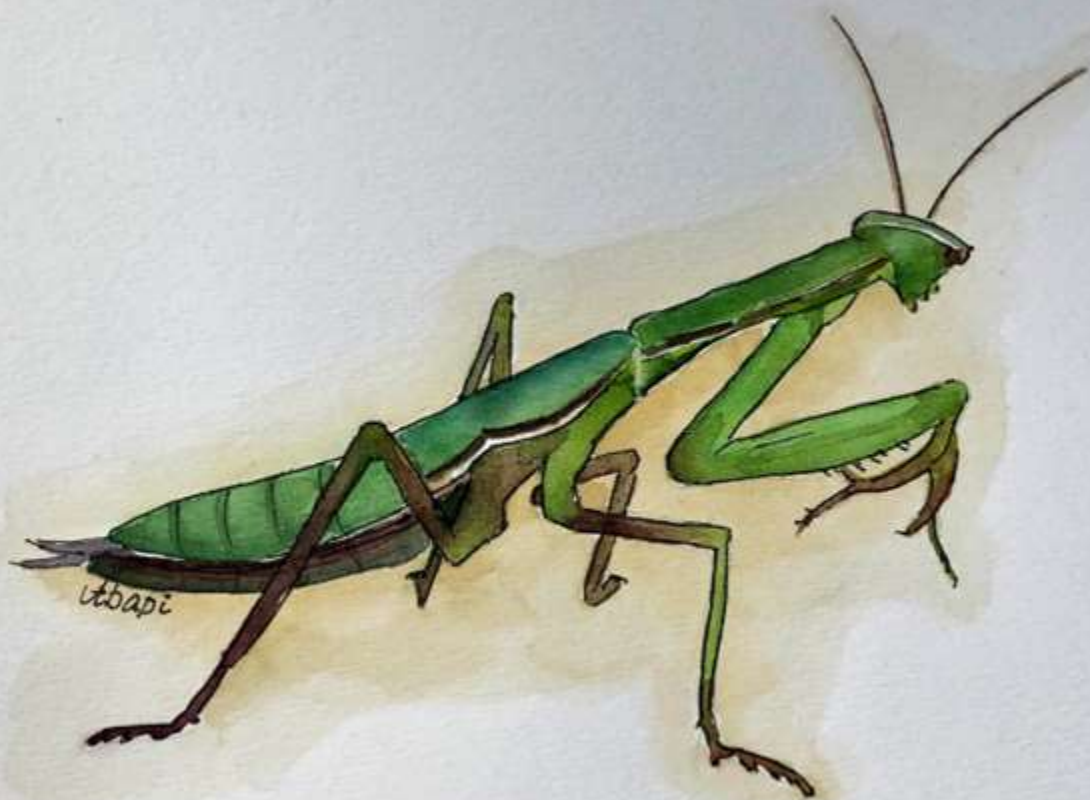

KUDLANKA NÁBOŽNÁ

Už na první pohled vás určitě zaujme můj přední pár končetin, který je skvěle uzpůsoben k uchvacování kořisti – však se jim také říká loupeživé. Tyto mé nožky fungují jako střenka zavíracího nože, kořist bleskovým sklapnutím přivřu mezi ozubenou holeň a chodidlo. Dělán to nenápadně, při lovu dokonale využívám své hnědé nebo zelené maskování a na úlovek dokážu číhat opravdu dlouho, bez jediného hnutí. Poté vystřelím své loupeživé nohy, zachytím kořist a zaživa ji sežeru. Většinou lovím drobný hmyz, třeba sarančata. Ale stává se, že při nedostatku potravy mé samičky klidně sežerou vlastního samečka, který je o dost menší.

Jsem také jedním z mála druhů hmyzu, který dokáže vnímat člověka. Jen se podívejte, jak za Vámi točím hlavu a budu se vám dívat přímo do očí...

Dříve jsme nebyly v Česku příliš rozšířené – vyskytovaly jsme se hojněji pouze v nejteplejších oblastech jižní Moravy. Ale současné oteplování podnebí mi velmi vyhovuje, a tak mohu bez obav putovat směrem na sever a severozápad, a to až do oblasti Polabí. Zavítala jsem už také do Beskyd nebo Krkonoš. Všude v Čechách jsem chráněná jako kriticky ohrožený druh.

MODRÁSEK HOŘCOVÝ REBELŮV

Jsem jedním z nejvzácnějších místních obyvatel suchých prosluněných křovinatých strání udržovaných pastvou, ty mám nejraději. Ale oblíbil jsem si také tankodromy ve vojenských prostorech, protože pro můj život je důležité, aby půda nebyla zcela zarostlá travou a dalšími rostlinami. Přesněji tato holá půda je totiž nezbytná pro další růst hořce křížatého, což je jediná rostlina v České republice, kterou se mé housenky živí. Znamená to, že můžu žít jen a pouze tam, kde zároveň roste i tento ohrožený druh hořce.

Další podmínkou je výskyt hostitelských mravenců, kteří potřebují nízký řídký porost. Proto je pro můj život nezbytná pastva ovcí a koz, které svými kopýtky a žravostí udržují prostředí pro mě ideální. A dokonce mi nevadí ani ježdění tanků a výbuchy munice s místními požáry, protože ty působí podobně. Ale nejraději, prosím, v zimě, kdy spím bezpečně pod zemí.

A jak je složitý můj vývoj? Samice kladou relativně velká vajíčka na poupata hořců. Někdy, když je housenek příliš, tak se žerou i navzájem, což mému druhu prospívá, přežijí ty nejsilnější. Vylíhlé housenky žijí v semenících 2–3 týdny. Následně si prokoušou otvor, kterým propadnou na zem a čekají, až je objeví dělnice hostitelských mravenců. Dorozumívají se spolu pomocí vylučovaných látek,

tzv. chemických atraktantů. Mravenčí dělnice housenky adoptují a odnesou je do mraveniště, kde se jim však příliš neodvděčí – mé housenky totiž na mravencích parazitují.

V mraveništích probíhá jednoletý nebo dvouletý vývoj housenek, kdy se postupně zakuklí a žijí zde až do vylíhnutí. Z mraveniště pak vylézá dospělý motýl. Ale není to lehký život – až 80-90 % z nás se dospělosti motýla nedožije.

MODRÁSEK LIGRUSOVÝ

Už jste se se mnou někdy setkali? Pokud ano, máte velké štěstí. Jsem kriticky ohrožený druh, v Česku na pokraji vyhynutí. Ani v minulosti jsem nebýval hojný a dnes je už jen pár míst, kde žiji. Dvě lokality jsou na jihovýchodní Moravě, přičemž jednou z nich je EVL Kamenný vrch u Kurdějova a jedna v Českém středohoří, a to je opravdu málo. Létám později než jiní motýli, v jedné generaci od července po začátek září. Navečer usedám jako mnoho jiných modrásků na stébla trav, kde nocuji.

Obývám různá suchá, teplá místa, např. stráně a úvozy, na nichž se daří živné rostlinám pro mé housenky, kterými jsou vičenec ligrus a vičenec písečný. Samice klade světle zelená vajíčka hlavně do okvětních listenů živných rostlin. Housenky jsou také hezky světle zelené a živí se zprvu svrchní vrstvou lístků, později jedí květy a květní pupeny.

Ke svému vývoji potřebuji mozaikovitě kosení a dostatečně rozsáhlé porosty vičence, protože zarůstání vhodných stanovišť mne ohrožuje. Nesvědčí mi ani výpas ovce, ovce totiž preferují právě vičenec a spolu s ním často spasou i má vývojová stadia – housenky nebo kukly. V okolí mám raději krátkodobé přepásání rostlin smíšeným stádem koz a ovcí.

PAJASAN ŽLÁZNATÝ

Nejsem zdejší. Pocházím ze severovýchodní Číny a do Evropy jsem se dostal přes okrasné zahrady koncem 20. století. Postupně se ale šířím do volné krajiny a dnes patřím mezi jedny z nejnebezpečnějších invazních druhů rostlin na světě.

Jsem totiž vitální a rychlerostoucí, už za první rok narostu klidně i dva metry. V dospělosti jsem statný až 25 metrů vysoký strom. A jsem nenáročný, jen poněkud teplomilný, jinak odolávám suchu, mírnému zasolení a emisím. Koncové větve mám sytě oranžově žluté, borka (kůra) starších stromů je hladká s výraznými podélnými bílými jizvami. Tmavě zelené lichozpeřené listy po rozemnutí prsty silně nepříjemně zapáchají po myšíně.

Daří se mi ve všech typech biotopů, včetně těch extrémních jako jsou mokřady nebo skály, rozhodně mám rád stepi. Dokáži se velmi dobře rozmnožovat pomocí semen i kořenů. Ostatní rostliny vytlačuji zastíněním a toxickými látkami, které vypouštím do půdy. Protože dokážu růst opravdu kdekoliv, zvládnou prorůstat betonem nebo zdmi a ničím tak i budovy.

Není pro mě moc využití. Jako palivo nejsem vhodný, protože obsahují velké množství terpenů. V sadovnictví je problém s mou krátkověkostí a nízkou stabilitou – kořeny často uhnívají a mé nadzemní části jsou velmi křehké.

Navíc můj prodej není už nějakou dobu v Evropské unii povolen, stejně jako výsadba.

Lidé se mnou bojují pomocí herbicidů, a to postřikem na list nebo injektáží přímo do kmene. Zatím jim stále odolávám...

SÁGA STEPŇÍ

Dobrý den, raďte se seznámit. Jsem sága stepní neboli kobylka sága, největší stře-
doevropská bezkřídla kobylka. Délka mého těla může být až 7 cm, s kladélkem
a tykadly až 15 cm. Jsem rychlý dravec a výborný lovec. Běžně lovím větší hmyz,
jako například koníky a včely, ale dokáží se zmocnit i velké kudlanky.

Při lovu spoléhám na své vynikající mimikry. Díky barvě i tvaru těla dokonale splý-
vám se svým přirozeným okolím. Dlouhé minuty strnule bez jakéhokoli pohybu
člím na případnou oběť. Pak se k ní pomalu připlížím, rychle ji chňapnu a už ji
držím oběma předními páry ostnatých nohou. Svou oběť usmrtím několika za-
kousnutími do hlavy a do krku a už si pochutnávám.

V Česku jsem byla poprvé zaznamenána počátkem 20. století. Od té doby se mů-
žeme potkat na pěti jihomoravských lokalitách, na Kamenném vrchu jsem byla
znovu potvrzena v roce 2011. Ale nepředstavujte si louky s miliony kusů, celkově
nás tu žije kolem stovky, proto jsme považovány za kriticky ohrožené.

Jsem teplomilný obyvatel lesostepí. Slunné svahy s dostatkem křovin a trávy jsou
pro mě ideálním stanovištěm. Nemám křídla, vyhledávám především vyšší travní
porost a nízko pokoseným místům se vyhýbám. Kosení samotné pro mne před-
stavuje velké riziko usmrcení, a to i v případě použití vysoko nastavené lištové
sekačky. Ale vždy lze kosit pouze část lokality v daném roce a zbývající část v roce
následujícím a zachovat nízké keře.

STŘEVÍČNÍK PANTOFLÍČEK

Mým domovem jsou světlé lesy a křovinaté stráně, ideálně na vápenci, od nížiny až do podhůří. Od května do června mívám nejčastěji jen jeden květ s až 4 cm dlouhými okvětními lístky, které jsou hnědočerveně zbarveny a pod nimi velký, žlutý, 3-4 cm dlouhý, vydutý pysk, uvnitř červeně tečkovaný. Než se však mohou ozdobit květy, uplyne mnoho času. První čtyři roky života jsem závislý na soužití s houbou rodu *Rhizoctonia*, která mi poskytuje výživu. Teprve pak mi narostou první zelené listy a já se mohu osamostatnit, ale k dospělosti a nápadným květům je ještě dlouhá cesta. První květy mě ozdobí až po dlouhých 10, někdy i 16 letech!

Můj název v mnoha zemích odkazuje na podobu květů s dámskou obuví. Tento nevšední tvar je ve skutečnosti „pastí“ na hmyz. Ale nebojte se, nejsem masožravý. Hmyz dočasně lapám jen kvůli rozmnožování. S tím to totiž není vůbec

jednoduché, k úspěšnému opylení musí dojít pylem z jiné rostliny. Důležité jsou tak pro mě pískorypky – malé samotářské včely, na které jsem si přichystal takový trik... Přilákaný žlutou barvou květního pysku na něj pískorypky usedají a sklouzávají po jeho hladkých okrajích do nitra dutiny. Cestu zpět znemožňují zakřivené vnitřní stěny a také velmi kluzký okraj. Po neúspěšných pokusech odletět hlavním otvorem, je hmyz přilákan světlem, které proniká na postranních stěnách pysku. Včely se derou z květu ven, a přitom otírají hřbet o prašník a odnáší tak lepkavý pyl. Navštíví-li pak jiný květ, jsou v něm opět uvězněny, při přelézání chlupů na dně pysku se dotýkají dolů skloněné blizny. Na ní ulpívá pyl, a tak je zprostředkováno opylení křížem. To je finta, co?

TOŘIČ VČELONOSNÝ

Kolik vidíte včel? I když to tak z dálky může vypadat, není tam ani jedna, zato je na obrázku velká vzácnost – já. Přijde vám zajímavé mé druhé jméno a jména mých příbuzných, která znějí čmelákovitý nebo hmyzonosný? Právem, svými květy napodobujeme vzhled samiček našich hmyzích opylovačů. Samečci se totiž líhnou o něco dříve a při pokusech o páření s domnělou samičkou (květem) tak rostliny opylují. Mé latinské jméno (*Ophrys*) pochází z řeckého slova „obočí“, protože ženy mě dříve používaly na jeho ztmavování.

Kvetu od června do července na výslunných, travnatých a křovinatých stráních, také ve světlých lesích, v pásmu od pahorkatin do podhůří. U nás se vyskytují jen velmi vzácně na jižní a střední Moravě, na jedné lokalitě v Čechách, na Slovensku v Malých Karpatech a Strážovských vrších.

Ale v poslední době se podivuhodně šířím, nelze vyloučit, že na rozšiřování mají vliv i umělé výsadby do krajiny. Stále jsem ale vzácným druhem, jsem silně závislý na mykorrhize – tedy na soužití vlastních kořenů s houbou, proto jsem řazen ke kriticky ohroženým druhům naší květeny.

Lidé mě často považují za nejkrásnější evropskou orchidej. A já s tím souhlasím!

TRNOVNÍK AKÁT

Jsem akát, celým jménem trnovník akát. Přišel jsem k vám ze severní Ameriky, kde se mi nedařilo zdaleka tak dobře. Musel jsem hodně bojovat o své místo na slunci s jinými stromy. Tady, v Evropě, je to pro mne mnohem snazší.

I když mohu dorůst až 30 m, jsem příbuzný vašemu hrachu, máme podobný květ. Stejně jako on a další příbuzní naší čeledi, jsme oceňováni za to, že obohacujeme půdu o dusík. Já tuto svou superschopnost ovšem využívám ještě jinak... Vázáním vzdušného dusíku prostě způsobím „přehnojení“ stanoviště a tím hubím vše v okolí. Mám potom více místa, i když za cenu života jiných rostlin.

Ale přináším také užitek! Med z mých voňavých květů je opravdu výborný, já si myslím že úplně nejlepší ze všech. A je taky nejléčivější. Mé sušené květy, čerstvá kůra i větévky jsou také léčivé, pomáhají třeba na žaludeční překyselení. Dřevo mám velmi tvrdé, používá se v nábytkářství, na stavbu plotů nebo malých člunů. V přímořských státech ze mne dělají okna a dveře, neboť jsem velmi odolný proti slanému mořskému vzduchu. Mé dřevo je také velmi výhřevné, nejvíc z běžně používaných dřev na topení.

Já vím, že vy lidé se mnou bojujete. Ne všechna místa, která se mi pro můj život líbí, se líbí i vám. Někdy si zkrátka vyberu území, kde ohrožuji rostliny sice ne tak prospěšné jako já, ale zase třeba vzácné nebo jinak krásné. Mně nevadí, když mě

někde třeba trochu víc vyřezete, mám spoustu jiných míst, kde se mi dobře daří.

Moc bych ale si přál, kdybychom společně našli rovnováhu a já si mohl růst tam, kde jsem jen užitečný, a zároveň neškodím.

VLHA PESTRÁ

Nejen ledňáčkovi se říká létající klenot české krajiny. Když mě někdo poprvé uvidí, nejčastěji zvolá: „papoušek“! Řadím se ale do řádu srostloprstých, kam patří také všichni čtyři nejkrásnější čeští ptáci, kromě ledňáčka ještě dudek chocholatý nebo mandelík hajní. Snad se kvůli tomu strnad a žluva neurazí...

Jsme hojné v jižní Evropě, v Česku jsme poprvé zahrnily v roce 1952 u Lednice na Moravě. Hnízda si stavíme častěji v koloniích, ale i v jednotlivých párech. K tomu potřebujeme kolmé svahy bez vegetace, v nichž si vyhrabávají hnízdní nory. Na vyhloubení nory i na krmení mláďat se podílíme oba dva – sameček i samička. Jižní Moravu máme rády, protože se zde nachází mnoho otevřených ploch sprašových stěn, zemníků a pískoven. Ale podnikáme výlety i na Moravu severní a do jižních Čech. Patříme mezi silně ohrožené druhy.

Jsme přísně tažní ptáci, na zimu nikdy nezůstáváme v hnízdišti a odlétáme do tropické Afriky. Létat nás prostě baví, někomu snad můžeme připomínat i přerostlé pestré vlaštovky. Za den urazíme s velkým přehledem klidně i 500 km.

Do Afriky na zimu prostě musíme, protože co bychom tu, v Česku, jedli. Asi polovinu naší potravy totiž tvoří blanokřídlý hmyz jako vosy, sršně, čmeláci a včely, někdy také vážky, a ty zde v zimě prostě nepoletují.

Dokážeme nachytat denně až 250 kusů hmyzu včetně včel, za to nás nemají moc v lásce včelaři. Ani ostrá a nebezpečná žihadla nás neodradí. Zbavujeme se jich úplně jednoduše. Hmyzem tak dlouho tlučeme o něco tvrdého, až žihadlo samo odpadne.

VSTAVAČ NACHOVÝ

Patřím mezi naše nejvíce variabilní orchideje. To je patrné především ve tvaru a barvě mých květů, která může přecházet od bílé až po temně fialovou. Květenství je hustě pokryto až 50 květy. Určitě mne nepřehlédnete, mám totiž mezi českými orchidějemi další unikát – jsem z nich jednoznačně největší, výjimkou nejsou rostliny vysoké i 1 metr.

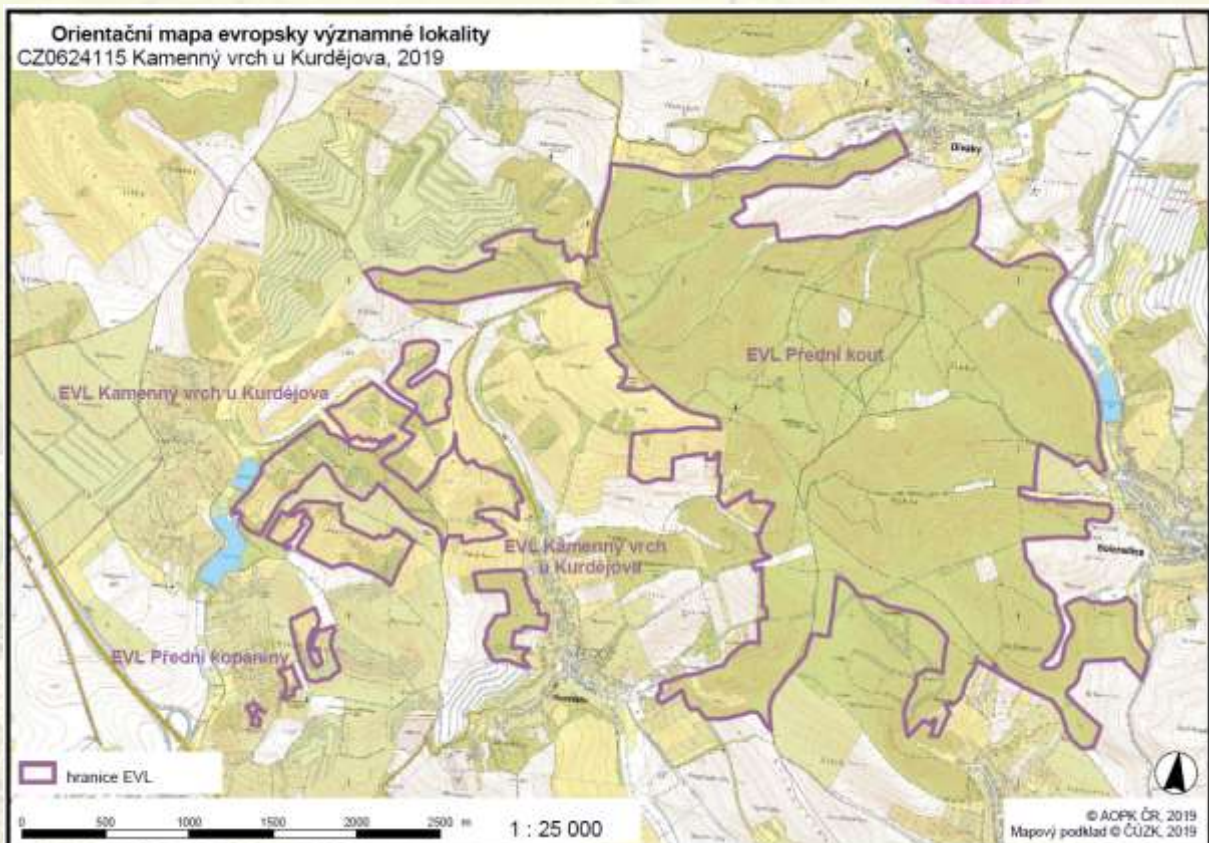
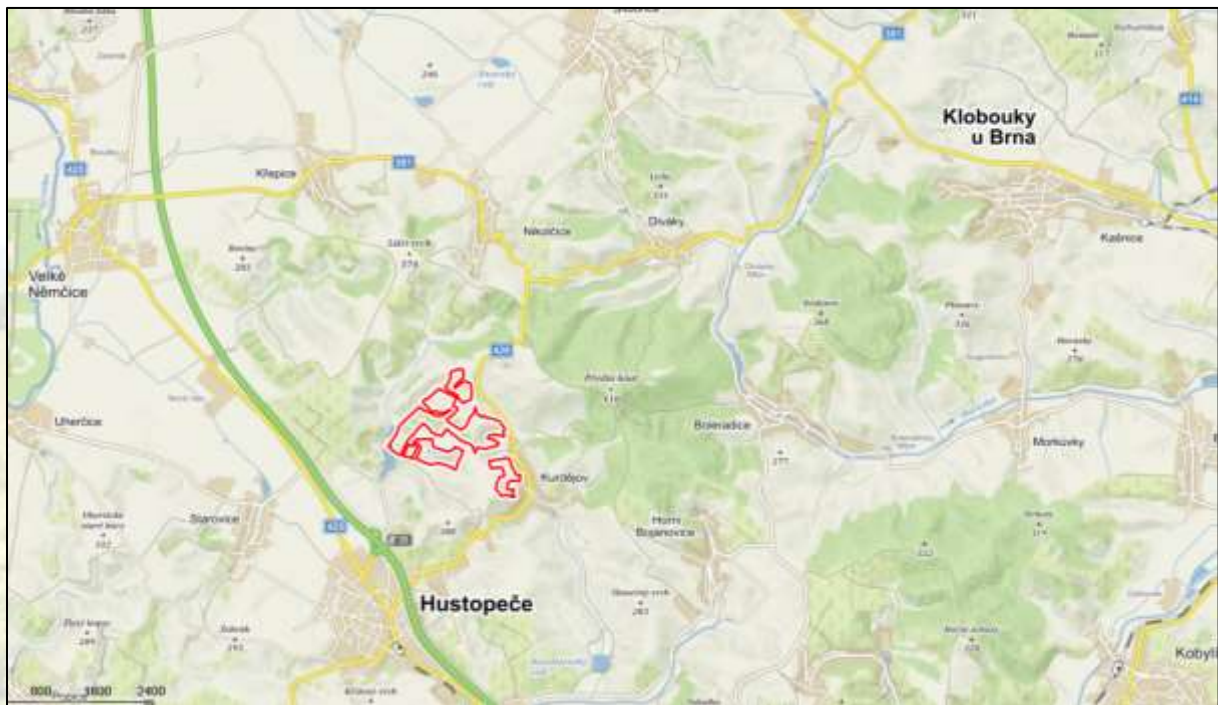
Jsem silně ohroženým druhem naší flóry, doplácím především na změnu hospodaření na biotopech (ukončení pravidelného kosení či pastvy), jejich přímou destrukci a také na vyrývání rostlin pro zahrádkářské účely.

Zajímavý je původ slova orchidej pocházející z řeckého slova *Orchis*, což znamená varle. Pojmenování vymyslel 300 let př. n. l. řecký filozof a botanik Theofrastos z Eresu na základě podobnosti kořenových hlíz orchidejí s mužskými pohlavními žlázami. Český rodový název vstavač rozvinul tuto myšlenku ještě dále a vychází z pověry o domnělých afrodiziakálních účincích hlíz. Všechny druhy našich orchidejí jsou ohrožené a zákonem chráněné, tudíž jakékoliv pokusy, ať už zahrádkářské nebo léčitelské, jsou zakázány!

UMÍSTĚNÍ

Odkaz na mapy.cz: <https://mapy.cz/s/domelevucu>

FOTOGALERIE

K **hlaváčkům jarním** už nejde napsat víc, než že jsou prostě krásné.

Dlouhé osiny **kavylu Ivanova** vlají majestátně ve větru.

Silně ohrožená **růže bedrníkolistá** vytváří keře vysoké asi 120 cm. Na rozdíl od ostatních volně rostoucích růží vytváří na podzim kulaté, takřka černé šípky.

Drobný pavouk **běžník kopretinový** se tady usadil na květu **hvězdnice chlumní** a čeká na svou kořist, nejčastěji se jí stávají včely, pestřenky a motýli.

Zárza hořčíková, stejně jako ostatní zársy, je nezelená rostlina (zcela bez chlorofylu), proto žije paraziticky, zcela závislá na svém hostiteli.

Prvosenka jarní je lidově zvaná petrklíč, podle pověsti je totiž právě tím klíčem, kterým svatý Petr odemyká jaro.

Louka plná **sasaneek lesních** jejíž dlouhé stonky se v noci a při zamračeném počasí sklánějí k zemi, takže jsou tyčinky i semeníky chráněny před rosou a deštěm.

Nádherně zbarvená **vřetenuška ligrusová** je nezaměnitelným druhem suchých pastvin, stepí, vřesovišť, lomů a pískoven.

Na Ukrajině a v Rusku se **kalina obecná** vyskytuje v lidovém umění na výšivkách i v lidových písních. U nás je poměrně běžná, krásné plody jsou ale jedovaté.

Zato plody **trnky obecné** můžete směle ochutnat, pokud se neleknete trpce kyselé chuti. Sladší jsou až po přejití mrazem.

Tato publikace byla vytvořena díky projektu LIFE17 NAT/SK/000589 „Obnova biotopů a druhů subpanonských travinnobylinných porostů“, který je podpořen z komunitárního programu LIFE Evropské unie, za podpory Ministerstva životního prostředí ČR.

Nejedná se o vědeckou publikaci. Texty jsou z části převzaty z externích zdrojů. Seznam použité literatury je na vyžádání u autorů.

Text: **Roman Barták, Ivana Mariánková, Štěpánka Konupková Kalousová**

Fotografie: **František Jaskula, archív ZO ČSOP ONYX**

Ilustrace: **Petra Fügnerová**

ZO ČSOP ONYX, 2022

www.csoponyx.cz

